

19) S. Schneider: Die Deutsche Baghdad—Bahn und die projectirte Überbrückung des Bosporus“, Wien—Leipzig. Verlagsbuchhandlung L. Weiss.

Այս շքեղ հրատարակութիւնը բաղկացած է 146 մեծագիր երեսներից և իր մէջ պարունակում է երկու քարտէզ (Փոքր-Ասիայի) և 5 պատկեր (Բոսֆորի կամուրջը, Զմիւռնիա, Անգորա, Կոնիա, Բաղդադ)։

Հեղինակը մի առանձին ոգևորութեամբ պատկերացնում է կուլտուրական այն մեծ նշանակութիւնը, որ ունենալու է այդ գիծը թէ՛ Տաճկաստանի և թէ՛ ամբողջ Եւրոպայի համար։ Նա մի ուժեղ հարուած է տալու տեղական ժողովրդի կեանքին և կենսատու ոյժ է ներշնչելու «հիւանդ մարդուն»։

Բաղդադի երկաթուղին ունենալու է 1600 կիլոմետր երկարութիւն և անցնելու է հետեւեալ ուղղութեամբ՝ Կոնիայից դէպի Ադանա, որ արդէն երկաթուղու դժով միացած է Միջերկրական ծովի հետ և պատերազմական մի նշանաւոր կենտրոն է ներկայացնում. Ադանայից գիծը կ'ուղղուի դէպի Ուրֆա (Նախկին Եդեսսիա) և Դիարբեկի (Այնթապի և Բերեջեկի վրայով), և այդտեղից Տիգրիսի ափով, Մօսուլ, էրբիլ, Կերկուկ, Դելի-Աբասի վրայով դէպի Բաղդադ և Բասսօրա. այստեղ գիծը կը բաժանուի երկու ճիւղի, որոնցից մէկը կ'ուղղուի դէպի Էլ-Մուխամմերիի, իսկ միւսը—դէպի արաբական էլ-Կուվեյտ նաւահանգիստը։

Սակայն այդ բոլորը հսկայական ձեռնարկութեան միայն մի մասն է կազմում։ Պակաս ուշագրաւ չէ և միւս մասը, այսինքն Բոսֆորի կամուրջը, որ ունենալու է 600 մետր երկարութիւն և միացնելու է Պօլսը Փոքր-Ասիայի հետ։ Այդ կամուրջը դառնալու է իր բազմաթիւ մինարետներով ու զիշերային հրաւառութեամբ համաշխարհային մի նոր հրաշալիք, իսկ անընկճելի պատերով.—աշտարականման ամբողթիւններով, մի անյաղթելի պատնէշ «փաղիշահի» թշնամիների դէմ։

Բաղդադի երկաթուղու համաշխարհային մեծ նշանակութիւնը ցոյց տալու համար պ. Շնայդերն ի միջի այլոց մատնանիչ է անում այն իրողութիւնը, որ այդ գիծը չափազանց հեշտացնելու և կրճատելու է Հնդկաստանի ճանապարհը։ Նրա կարծիքով այդ ճիւղով կարելի է հասնել Կապլատաթից և Զանգիբարից մինչև Պատերբուրգ—16 օրում, Տօնկինից Փարիզ—15 օրում և Կալկուտտայից Համբուրգ 12 օրում։

Հեղինակը նկարագրում է երկաթուղու գլխաւոր կայա-

րանները, չըջապատող գաւառների բնական հարստութիւնները, ազգաբնակչութեան բնորոշ առանձնայատկութիւնները, Գերմանիայի քաղաքականութիւնն արեւելքում, և գալիս է այն եզրակացութեան, որ գերմանական կապիտալի և հնարագիտութեան միջոցով կարելի պիտի լինի Փոքր-Ասիան ծաղկած դրութեան հասցնել, նրա անտառապահութիւնը, երկրագործութիւնը բարեկարգել, հանքերն ու միւս բնական հարստութիւնները շահագործել, յաճախ կրկնուող խլրտումները վերացնել, — մի խօսքով Տաճկաստանին այժմեան մեռելային դրութիւնից քաղաքակրթութեան ու առաջադիմութեան գիրկը նետել...

Պ. Շնայդէրն իր գրքում նոյն իսկ փաստաբանի դեր է կատարում, աշխատելով արդարացնել թիւրքերի յետամնացութիւնն ու բռնակալութիւնը:

Նրա կարծիքով թիւրքերը կենսունակ և ընդունակ ժողովուրդ են, միայն «ասիացիութիւն» է նրանց վատ յատկութիւնների պատճառը. իսկ թէ ինչ բան է կամ թէ ինչո՞ւմ է կայանում այդ «ասիացիութիւնը» — միայն Ալլահը գիտէ, որովհետև ինքը հեղինակը չէ պարզում հարցը...

Գալով հայերին, հեղինակը վկայում է նրանց տոկունութիւնը, վաճառականական ընդունակութիւնը, աշխատասիրութիւնը և միւս յատկութիւնները. բայց միևնոյն ժամանակ չէ մոռանում հայկական սարսափները քաղաքական առասպել անուանել և հայոց հոգևորականութիւնը մոլեռանդ ու քրիստոնէութեան անունն արատաւորող համարել. նրա կարծիքով Երևանը «հայ փախստականների» բունն է կազմում, իսկ Էջմիածինն ու Հայոց կաթողիկոսը — ուստաց քաղաքականութեան գործիքը:

Դժբախտաբար նա իր կարծիքները հաստատելու համար փաստեր ու ապացոյցներ չէ բերում, այնպէս որ բանիմաց ընթերցողին մնում է այդ երևոյթի պատճառը վերագրել կամ սուլթանական հիւրասիրութեանը *), կամ հեղինակի ծայրայեղ չօվինիզմին:

Աւելի հաւանական է երկրորդը, որովհետև գրքի մէջ սկզբից մինչև վերջը գերմանական քաղաքականութիւնն ու առհասարակ գերմանացիները պատկերացրած են իբրև մի հզօր ոյժ, որ առանց աշխարհակալական ձգտումների աշխատում է միայն կուլտուրա տարածել (sic!), երկրի արդիւնագործութիւնն ու վաճառականութիւնը զարգացնել և ընդհանրապէս Տաճկաստանի հետ բարեկամական առևտուր ունենալ:

Իսկ Ռուսիան, հեղինակի կարծիքով, ընդհակառակը չա-

*) Հեղինակն իր աշխատութիւնը մշակել է Պոլսում — 1900 թ. ամառը:

փազանց վտանգաւոր հարեան է, որովհետեւ ձգտում է տիրապետել Հայաստանը և առհասարակ ճնշել Տաճկաստանին:

Սակայն այստեղ էլ գերմանական ձեռնարկութիւնը մեծ ծառայութիւն պիտի մատուցանէ Տաճկաստանին, որովհետեւ չինելիք երկաթուղիների ցանցը պիտի բարձրացնէ նրա տնտեսական ոյժը և անհրաժեշտ դէպքում արագ կերպով պիտի փոխադրէ տաճկական զօրքն ու ռազմամթերքները դէպի սահմանը, դէպի պատերազմ ընդդէմ կաղակներին:

Հեղինակի կարծիքով Տաճկաստանն այդ բարիքները հետտնութեամբ կը կարողանայ վայելել, եթէ Փոքր-Ասիայում գերմանական զաղութներ հաստատուեն:

Ընդհանուր առմամբ պ. Շնայդերի աշխատութիւնն արժանի է ուշադրութեան իր մի քանի հետաքրքիր տեղեկութիւններով, որոնք աւելի մեծ արժէք կ'ունենային, եթէ հեղինակի քարոզչական տօնն ու աղաւաղումները չը լինէին...

Ե. ԹՈՓՉԵԱՆ

Ս Պ Ա Ռ ՈՒ Ա Ծ Գ Ր Ք Ե Ր

Ընթերցողը չի դարմանալ արդեօք, եթէ ասենք, որ այժմս հայերէն պիտանի դրքերի սով է: Ամբողջ տարի է բոլորում, իսկ մեր աղքատիկ գրականութեան վրայ չեն աւելանում երեք կարգին գիրք, մինչդեռ՝ դրա փոխարէն, եղած չէնք ու չնորհով գրքերն էլ «մնաս բարեաւ» ասելով՝ այլ ևս չեն կենդանանում վերստին տպագրութեամբ:

Ներկայումս մեր մի քանի յայտնի հեղինակների գրուածները հրապարակի վրայ ծախու չունինք բոլորովին. դրանք սպառուած են թէ հեղինակների մօտ և թէ գրաւիճառանոցներում: Փաստերին դիմենք. Բաֆֆու «Սամուէլ», «Կայծեր», «Իսւիթ բէկ», «Փունջ», «Ոսկի աքաղաղ», «Ղարաբաղի աստղագէտ», «Արծիւ Վասպուրականի», «Հայ կինը և հայ երիտասարդութիւնը» վէպերը սպառուած են. հատնելու վրայ են «Խենթ և Զալալդղին», «Խամսայի մելիքութիւններ», «Վէպիկներ և պատկերներ», «Պաշտօնի յիշատակարան», «Մինն այսպէս, միւսն այնպէս» գրուածները: Պոստեանցի «Հացի խնդիր», «Սօս և Վարդիթեր», «Շահէն» գրքերը շատ տարիներ է ինչ սպառուած են: Սմբատ Շահազիզեանի «Լոռնի վիշտը», «Հրապարակախօս ձայնը», «Ա-